

Уважаємо за доцільне підтримати пропозицію про розробку Концепції розвитку національної венчурної індустрії, що вже висувалася вітчизняними вченими, в якій були б закладені основні орієнтири й нова («спрощена») концепція функціонування венчурних фондів. І вже на цій базі потрібно розробляти пакетне законодавче рішення (зміни до низки законів, що регулюють діяльність венчурних фондів).

Розділ 4

Договірні форми передачі інноваційних об'єктів

4.1. Договори інноваційного характеру та їх види

Сфера використання договору як основного регулятора господарських зв'язків постійно розширюється. Саме цим зумовлюється інтерес дослідників до правової характеристики договорів у різних сферах господарювання. Не стали винятком і договори в інноваційній сфері, укладення яких породжує тривалі правовідносини між суб'єктами господарського обігу, починаючи з зародження самої ідеї-новації до її трансформації в якісно новий продукт, що знайшов ринкове застосування (інновацію). Тому договірний механізм – це невід'ємна частина інноваційного процесу, який забезпечує взаємодію різних договірних форм у процесі створення інтелектуальних нововведень і їх подальшого переміщення у сферу майнового обігу⁵⁹⁴.

Договірні форми, залучені до опосередкування інноваційного процесу, називаються вченими по-різному – «інноваційний договір»⁵⁹⁵, «інноваційний контракт»⁵⁹⁶ або більш узагальнено – «правові форми створення і реалізації інновацій»⁵⁹⁷ тощо.

⁵⁹⁴Волынкина М. В. Гражданско-правовая форма инновационной деятельности : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / М. В. Волынкина. – М., 2007. – 42 с.

⁵⁹⁵Марданшина Е. А. Общая характеристика договоров в сфере инновационной деятельности / Е. А. Марданшина // Труды Ин-та государства и права Российской академии наук.– 2010. – № 5. – С. 89–98; Договоры в предпринимательской деятельности / отв. ред. Е. А. Павлодский, Т. Л. Левшина; Ин-т законодат. и сравнит. правовед. при Правит. РФ. – М. : Статут, 2008. – 265 с.

⁵⁹⁶Глухова С. М. Инновационный контракт как системное образование / С. М. Глухова // Экономика образования. – № 4. – Ч. 1. – 2009. – С. 63–65; Беляева Ю. В. Контракт как инструмент институционализации

У доктрині права до договорів інноваційного характеру склалося неоднозначне ставлення. Поряд з ученими, які вважають доцільним виокремлення спеціальної групи зазначених договорів, є група науковців, які ставляться до цього негативно. Так, М. В. Волинкіна вважає, що термін «інноваційні відносини» має умовний характер, оскільки ним охоплюються відомі цивільному праву явища⁵⁹⁸. Звідси вона робить висновок, що немає і не може бути так званих інноваційних договорів⁵⁹⁹, оскільки у своїй більшості це цивільно-правові договори⁶⁰⁰.

Погоджуючись із тим, що зазначена категорія є умовною, але все ж насиченою конкретним змістом, зауважимо, що ЦК РФ не спроможний врегулювати на своєму рівні всі без винятку суспільні відносини. Проте на рівні спеціального законодавства такі категорії, як інновація, інноваційна діяльність, у РФ є легальними, а це означає, що процес їх створення, впровадження та розповсюдження повинен опосередковуватися правовими формами. Інша справа, що останні(а в даному разі йдеться про договірні форми) можуть бути або добре відомими (зокрема, в ЦК РФ це ліцензійний договір, договір про відчуження виключного права на секрет виробництва тощо) або новими.

Вважаємо, що дискусія щодо можливості виокремлення групи договорів інноваційного характеру, як це не парадоксально, викликана тим, що в Україні разом із ГК діє ЦК, який має свою кодифікацію цивільно-правових договорів. Усі поймаєні договори мають ті системотвірні ознаки, які дозволили віднайти їм певне місце в системі цивільно-правових договорів. І хоча стосовно чинників, які формують цю систему, немає єдності думок

экономических взаимодействий в инновационно-конкурентной среде / Ю. В. Беляева, С. М. Глухова // Экономика образования. – № 4. – Ч. 1. – 2009. – С. 80–84.

⁵⁹⁷ Ершова И. В. Предпринимательское право : учебник / И. В. Ершова. – изд. 4-е, перераб. и доп. – М. : ИД «Юриспруденция», 2006. – 560 с.

⁵⁹⁸ Волинкіна М. В. Гражданско-правовая форма инновационной деятельности : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / М. В. Волинкіна. – М., 2007. – 42 с.

⁵⁹⁹ Марданшина Е. А. Общая характеристика договоров в сфере инновационной деятельности / Е. А. Марданшина // Труды Ин-та государства и права Российской академии наук. – 2010. – № 5. – С. 89–98.

⁶⁰⁰ Волинкіна М. В. Гражданско-правовая форма инновационной деятельности : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / М. В. Волинкіна. – М., 2007. – 42 с.

серед учених, оскільки одні з них вважають, що це мають бути економічні ознаки, другі надають перевагу юридичним чинникам, треті використовують комбінований класифікаційний критерій⁶⁰¹ при проведенні останньої кодифікації цивільного законодавства України в основу формування зазначеної системи був покладений принцип спрямування (мети). Це дозволило, зокрема, договірні зобов'язання поділити на зобов'язання з передачі майна у власність (підставою їх слугує купівля-продаж з її підвидами, дарування, рента, довічне утримання (догляд); зобов'язання з передачі майна в користування (підставою їх слугує договір найму (оренди); зобов'язання щодо виконання робіт (відповідно – договір підряду, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт; зобов'язання з надання послуг тощо. Таким чином, у цій системі вже винайдено місце тим окремим видам договорів, які в доктрині господарського права охоплюються поняттям інноваційних договорів.

Разом із тим, у доктрині права існує й інша точка зору, з якою ми погоджуємося: позитивне ставлення вчених до виокремлення самостійної групи договорів інноваційного характеру («інноваційний договір», «інноваційний контракт», «договір інноваційного характеру»). До таких договорів, як правило, відносять: договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (далі – договір НДДКТР), договір на створення і передачу науково-технічної продукції, договір замовлення на створення результату інтелектуальної діяльності, договори лізингу (зокрема фінансовий лізинг), франчайзингу, договори про передачу виключних прав на результати інтелектуальної діяльності (ліцензійний договір, уступка прав), договір про інвестиційний податковий кредит, агентський договір, договори про придбання секретів виробництва (ноу-хау) і дослідних зразків інноваційних виробів, окремі договори про надання послуг (інжиніринг, консалтинг, маркетингових, рекламних послуг,

⁶⁰¹Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с.; Романец Ю. В. Система договоров в гражданском праве России / Ю. В. Романец. – М. : Юристъ, 2001. – 496 с.

довірчого управління, навчання персоналу, оцінки технології), договори трансферу технологій, договори підяду на виготовлення дослідних зразків виробів, договори постачання тощо⁶⁰².

При цьому ряд авторів, зокрема Є. А. Марданшина, вважають, що поняття «інноваційний договір» має умовний характер, об'єднуючи в собі договори, які укладаються в процесі здійснення, регулювання та сприяння інноваційній діяльності. Але, виходячи з аналізу даної Є. А. Марданшиною характеристики цих договорів, можна констатувати: вчена не вважає, що інновація у своєму виникненні та становленні проходить інноваційний цикл, оскільки дослідниця відносить до зазначених договорів такі їх групи: а) договори НДДКТР; б) договори, що опосередковують передачу виключних прав на результати інтелектуальної діяльності; в) договори, які не поійменовані в ЦК РФ, а саме: договори на створення науково-технічної продукції, на надання інжинірингових послуг, надання маркетингових послуг, які пов'язані з випуском інновацій на ринок⁶⁰³. Уважаємо, що основним недоліком указанного підходу є те, що Є. А. Марданшина розглядає вказані договори взагалі без прив'язки до специфіки, яка характеризує договірний механізм в інноваційній сфері.

Слід додати, що в контексті наведеного умовний характер інноваційного договору зумовлений спрямованістю на опосередкування кожної стадії інноваційного процесу тією чи іншою договірною формою. Це цілком відповідає організаційно-орієнтованому підходу до визначення поняття «інновація». Так, відповідно до цього підходу інновація – це комплекс, пов'язаних між собою процесів і результат концептуалізації нових ідей,

⁶⁰² Марданшина Е. А. Общая характеристика договоров в сфере инновационной деятельности / Е. А. Марданшина // Труды Ин-та государства и права Российской академии наук. – 2010. – № 5. – С. 89–98; Договоры в предпринимательской деятельности / отв. ред. Е. А. Павлодский, Т. Л. Левшина; Ин-т законодат. и сравнит. правовед. при Правит. РФ. – М. : Статут, 2008. – 265 с.

⁶⁰³ Марданшина Е. А. Общая характеристика договоров в сфере инновационной деятельности / Е. А. Марданшина // Труды Ин-та государства и права Российской академии наук. – 2010. – № 5. – С. 89–98.

спрямований на вирішення проблеми, а далі – практичного застосування нового явища⁶⁰⁴.

Таким чином, опосередкування інноваційного процесу потребує тих договірних форм, які мали б відповідне спрямування на досягнення певного (проміжного) результату, зокрема, створення об'єктів права інтелектуальної власності, трансформації їх в інноваційні продукти (інноваційні розробки) і т. ін. Накопичення ж «критичної маси» таких результатів поступово приводить до основного результату – впровадження або комерціалізації їх як інновацій.

Ураховуючи те, що правове регулювання правовідносин в інноваційній сфері відбувається за допомогою імперативного або автономного методів, договори, які укладаються в цій сфері, різноманітні за своїм спрямуванням і можуть характеризуватися як основні, так і допоміжні в досягненні головної мети. Усе ж таки вважаємо доцільним об'єднати всі ці договори під загальною назвою «договори інноваційного характеру», оскільки такі назви, як «інноваційний договір» або «інноваційний контракт», надто вузькі за своїм змістом і не в змозі пояснити, наприклад, чому договір НДДКТР або договори про надання послуг, які пов'язані з визнанням створеного інтелектуального результату об'єктом права інтелектуальної власності, або договори, пов'язані з інформаційним пошуком, експертизою, реєстрацією конкретного об'єкта права інтелектуальної власності та мають чітко визначену мету, повинні входити в групу досліджуваних договорів.

До того ж, інноваційно-інвестиційні механізми, які забезпечують приплив капіталів для модернізації виробництва всіх сфер господарювання, зокрема, за участю банків або шляхом венчурного фінансування, яке базується на об'єднанні капіталів як індивідуальних, так й інституціональних інвесторів, у партнерства або інші форми кооперації⁶⁰⁵, поряд з іншими формами також мають свої договірні форми, які при певних умовах можуть

⁶⁰⁴ Мешков А. А. Основные направления исследований инноваций в американской социологии / А. А. Мешков // Социологические исследования. – 1996. – № 5. – С. 117–129.

⁶⁰⁵ Вінник О. М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин : монографія / О. М. Вінник. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – 166 с.

вважатися договорами інноваційного характеру. Таким чином, перелік договорів інноваційного характеру не є вичерпним, а тому під зазначеним поняттям об'єднуються різні за правовою природою договори.

Щодо назви «інноваційний контракт», то слід зазначити, що, по-перше, для оформлення договірних зобов'язань у межах держави, ustalеним є поняття договір, і лише у сфері зовнішньоекономічної діяльності її суб'єкти мають право укладати зовнішньоекономічні договори (контракти) (ст. 382 ГК України). По-друге, залежно від юридичної підстави укладення господарські договори поділяються на договори, в основі яких лежить державне замовлення – державний контракт, щодо цих договорів назва «державний (інноваційний) контракт», можливо, була б прийнятною, оскільки суб'єкти інноваційних відносин змушені вступати в юридичний зв'язок. Між тим, в інноваційній сфері існують і договори, які укладаються за вільним волевиявленням сторін, так звані регульовані договори, кількість яких невпинно зростає в умовах ринкової економіки. Ці договори не можна підвести під поняття інноваційного (державного) контракту. Враховуючи вищевикладене, більш прийнятним для досліджуваної групи договорів є об'єднання їх під умовною назвою договорів інноваційного характеру.

Спробуємо здійснити пошук тих загальних (системотвірних), а також спеціальних ознак, які б дозволили віднайти місце досліджуваній групі договорів у системі господарських договорів, а також виділити серед них окремі види.

Дослідження цієї проблеми вченими привело до різних результатів. Так, дехто з науковців вважає, що в договорах інноваційного характеру неможливо виокремити загальну та єдину для них юридичну спрямованість на досягнення певного типового правового результату, оскільки одні з них можуть бути спрямовані на передачу майна (речей, майнових прав або виключних прав), інші ж – на виконання робіт або надання послуг. Неможливо виокремити досліджувані договори і за такими юридично

значущими системними ознаками класифікації договорів, як суб'єктні особливості, предмет, оплатність (безоплатність)⁶⁰⁶.

Інші ж учені, зокрема В. О. Рассудовський, навпаки, стверджує, що вищезазначені договори належать до однієї групи і мають спільні характерні риси, які зумовлюють їх автономне становище в системі господарських договорів⁶⁰⁷, хоча й не вказує на ці ознаки.

О. В. Гутніков указує на такі загальні ознаки зазначених договорів: 1) наявність у предметі договору інноваційної складової; 2) спрямованість договору на впровадження (практичне застосування) інновацій (інноваційних продуктів (розробок) – *К. І.*); 3) кінцева економічна мета – отримання конкурентних переваг і максимального прибутку⁶⁰⁸.

Слід погодитися з тим, що в предметі досліджуваних договорів обов'язково повинна бути інноваційна складова, тобто майнове благо, з приводу якого складаються правовідносини (товар, майнове право, робота, послуга). Причому це благо або само повинно бути інноваційним, або має бути безпосередньо пов'язане з придбанням, використанням, реалізацією інноваційних продуктів (товарів, робіт, послуг)⁶⁰⁹.

На наш погляд, слід додати, що благо має характеризуватися, насамперед, як інноваційноємне, тобто таке, що містить потенційну можливість перетворення в інноваційний об'єкт. Наприклад, отриманий за договором НДДКТР результат ще не вважається інноваційним, оскільки він містить у собі тільки можливість у подальшому бути трансформованим в інноваційний об'єкт (інноваційну розробку, інноваційний продукт тощо), а звідси він є інноваційноємним.

Не викликає заперечень наявність і такої ознаки досліджуваних договорів, як спрямованість їх на впровадження (практичне застосування)

⁶⁰⁶ Договори в предпринимательской деятельности / отв. ред. Е. А. Павлодский, Т. Л. Левшина; Ин-т законодат. и сравнит. правовед. при Правит. РФ. – М. : Статут, 2008. – 265 с.

⁶⁰⁷ Рассудовский В. А. Проблемы правового регулирования инновационной деятельности в условиях рыночной экономики / В. А. Рассудовский // Государство и право. – 1996. – № 3. – С. 60–69.

⁶⁰⁸ Договори в предпринимательской деятельности / отв. ред. Е. А. Павлодский, Т. Л. Левшина; Ин-т законодат. и сравнит. правовед. при Правит. РФ. – М. : Статут, 2008. – 265 с.

⁶⁰⁹ Там само.

інновацій, оскільки на сьогодні класифікаційною ознакою договорів (цивільно-правових) є саме спрямованість зобов'язання (договірного – *К. І.*) на отримання певного результату.

До речі, окремі правники, зокрема О. М. Вінник, розкриваючи правову характеристику договорів інноваційного характеру у сфері інноваційного інвестування, конститутивною ознакою вважає саме особливу спрямованість останніх на розробку інноваційного проекту (інвестиційного проекту будівництва з інноваційними рішеннями), на проведення відповідних досліджень, на реалізацію інноваційного проекту тощо⁶¹⁰. Проте, слід зауважити, що це не свідчить про відсутність інших (специфічних) ознак, які характерні виключно для договорів інноваційного характеру. Як слушно з цього приводу зазначає Ю. В. Романець, усі інші ознаки уточнюють правове регулювання⁶¹¹.

Слід урахувати те, що інноваційна діяльність за своїм змістом полягає не стільки у створенні об'єкта права інтелектуальної власності, а в подальшому в перетворенні його на інноваційний продукт, що здатний виступати як товар, скільки на впровадження його у сферу виробництва⁶¹². Таким чином, спрямованість на створення інноваційних об'єктів та їх подальшу реалізацію (впровадження) є однією з суттєвих ознак договорів інноваційного характеру.

Дослідження ще однієї ознаки, а саме отримання конкурентних переваг і максимального прибутку від упровадження інновацій, приводить до висновку, що в цілому беззастережно погодитися з тим, що зазначені договори укладаються в процесі здійснення підприємницької діяльності і прямо або опосередковано спрямовані на отримання прибутку⁶¹³, не можна. До того, ж і сам автор застерігає, що більшість з інноваційних договорів,

⁶¹⁰Вінник О. М. Інвестиційне право : навч.посібн. – 2-ге вид., перероб. та доп. / О. М. Вінник. – К. : Правова єдність, 2009. – 616 с.

⁶¹¹Романець Ю. В. Система договорів в гражданском праве России / Ю. В. Романець. – М. : Юристъ, 2001. – 496 с.

⁶¹²Симсон О. Э. Инвестиционные и инновационные правоотношения: Перспективы развития публичной и частной сфер : монография / О. Э. Симсон.– К. : Концерн «Ін Юре», 2005. – 416 с.

⁶¹³Договоры в предпринимательской деятельности / отв. ред. Е. А. Павлодский, Т. Л. Левшина; Ин-т законодат. и сравнит. правовед. при Правит. РФ. – М. : Статут, 2008. – 265 с.

якщо їх розглядати у відриві від всього ланцюга створення і впровадження інновацій, не тільки є неприбутковими, але, більше того, спричиняють додаткові витрати для суб'єкта, який упроваджує інновації (на ліцензійні платежі за право користування новими технологіями, на оплату маркетингових, рекламних послуг тощо). І тільки в разі успішного завершення даного циклу суб'єкт розраховує отримати максимальний надприбуток від комерціалізації інновацій (економічний ефект – *K. I.*), і в цьому сенсі можна казати про підприємницький характер цих інноваційних договорів.

Уважаємо, що метою того чи іншого договору інноваційного характеру не завжди буде отримання економічного ефекту. Так, правильно вказував Б. Санто, що інновація – це такий суспільний технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своєю якістю продукції, технологій, і в разі, якщо вона орієнтується на економічний прибуток, її поява на ринку може привести до отримання додаткового прибутку⁶¹⁴, із чим погоджуються й інші вчені в галузі економіки. Тому, на нашу думку, мета досліджуваних договорів – це отримання не тільки економічного, а взагалі позитивного ефекту будь-якого характеру – науково-технічного, економічного, соціального, оборонного, екологічного тощо або комбінованого.

Існують різні підходи до розкриття сутності вищезазначених видів ефектів, але усталеним є підхід, відповідно до якого вважається, що економічний ефект інноваційної діяльності проявляється в підвищенні економічної ефективності роботи суб'єктів господарювання, прискоренні господарських процесів, зменшенні витрат на виробництво продукції і надання послуг, раціонального використання ресурсів, збільшення матеріальних активів підприємства, підвищення динаміки зростання прибутку тощо; науково-технічний ефект пов'язують з отриманням нових

⁶¹⁴ Санто Б. Инновация как средство экономического развития : пер. с англ. / общ. ред. и вступ. ст. Б. В. Сазонова / Б. Санто. – М. : Прогресс, 1990. – 296 с.

знань, інформації, розвитком відповідних галузей науки, техніки і технологій; соціальний ефект – із досягненням якісно нового рівня життя населення, покращенням його життєдіяльності (підвищення рівня освіти, можливості отримання нових нематеріальних благ – культурних, естетичних, етичних, вирішення соціальних проблем, зростання кількості робочих місць у регіоні, підвищення житлових умов, покращення рівня здоров'я тощо; екологічний ефект визначається властивістю інновацій, які запроваджені у виробництво, не здійснювати негативного впливу на навколишнє середовище. У будь-якому разі екологічна складова загального ефекту є обов'язковою в тих інноваціях, основою яких є складні технологічні системи, що містять вірогідність прояву екологічного ризику, можливість спричинення аварій та їх тяжких наслідків⁶¹⁵.

Безумовно, досягнення економічного ефекту як мета властиво подібним договорам, але не можна не враховувати і некомерційну мету (зокрема, досягнення соціального ефекту), яка в певних випадках буде мати пріоритет перед метою комерційною, зокрема, при розробці нового обладнання для лікування або діагностики захворювань, винайдення нових лікарських засобів, вакцини тощо. Тому, на нашу думку, така ознака, як отримання прибутку, не в усіх випадках буде притаманна договорам інноваційного характеру.

До того ж, не можна забувати, що створення інновацій та їх упровадження на перших стадіях інноваційного процесу пов'язано з ризиком та отриманням негативних результатів і, як наслідок, відсутністю прибутку.

До систематизуючих ознак досліджуваних договорів учені відносять й інші ознаки. Зокрема, Є. А. Марданшина розглядає договір НДДКТР як інноваційний на підставі такої ознаки інновації, як технологічна новизна⁶¹⁶. Із цього приводу слід зазначити, що ця ознака іманентно властива всім інноваціям, оскільки вони створюються саме на технологічному рівні, на

⁶¹⁵Дорофеев В. Д. Инновационный менеджмент : учеб. пособ. / В. Д. Дорофеев, В. А. Дресвянников. – Пенза: Изд-во Пенз. гос. ун-та, 2003. – 189 с.

⁶¹⁶ Марданшина Е. А. Общая характеристика договоров в сфере инновационной деятельности / Е. А. Марданшина // Труды Ин-та государства и права Российской академии наук. – 2010. – № 5. – С. 89–98.

відміну від винаходу або наукового відкриття, які, як правило, створюються на фундаментальному рівні⁶¹⁷. Тому в разі, якщо договір НДДКТР не опосередковує той чи інший етап інноваційного циклу, навряд чи його можна відносити до договорів інноваційного характеру.

Підсумовуючи вищевикладене, слід дійти висновку, що наведені ознаки не дають можливості повною мірою охарактеризувати той чи інший договір як договір інноваційного характеру. Вважаємо, що головною системоутвірною ознакою зазначених договорів є зв'язаність дій учасників інноваційним циклом (процесом), що включає декілька стадій, кожна з яких знаходить свій прояв у тому чи іншому різновиді договору інноваційного характеру. Вищенаведені ознаки є додатковими в характеристиці розглядуваного типу договорів.

Зауважимо, що механізм реалізації інноваційного циклу відбувається шляхом взаємодії різних договірних форм упродовж усього строку його існування аж до розв'язання завдання, яке поставили перед собою учасники інноваційного процесу. Так, у літературі зазначається, що ці стадії охоплюють діяльність зі створення об'єкта права інтелектуальної власності (якщо до початку інноваційного циклу об'єкт права інтелектуальної власності ще не існує в природі), діяльність, пов'язану із захистом створених об'єктів права інтелектуальної власності, промислове освоєння, а саме: організацію дослідного виробництва, налагодження технологічних процесів, стандартизацію, атестацію, ліцензування, формування ринку, діяльність, пов'язану з розповсюдженням (серійне виробництво, збут, обслуговування, власне розповсюдження (імітацію)⁶¹⁸.

На наш погляд, незалежно від того, чи існує об'єкт права інтелектуальної власності (який і є основою інновацій) на момент прийняття рішення учасниками інноваційного процесу про створення інновації, чи ні, треба враховувати, що він повинен бути доопрацьованим до рівня

⁶¹⁷ Зотов В. В. К проблеме изучения инновационных процессов в современном российском обществе / В. В. Зотов, Е. И. Боев, Е. Г. Каменский // Известия Курск. гос. техн. ун-та. – 2010. – № 1 (30). – С. 118–124.

⁶¹⁸ Житенко Е. Д. Оценка законодательства РФ, регулирующего инновационную деятельность / Е. Д. Житенко // Инновации. – 2003. – № 2–3. – С. 79–84.

інноваційного продукту, тобто до вищезазначеного переліку видів діяльності слід додати і діяльність зі створення інноваційного продукту.

Ураховуючи наведене вище, вважаємо, що договори інноваційного характеру можуть розглядатися як у вузькому, так і в широкому значенні.

У широкому значенні договорами інноваційного характеру є всі ті договори, що укладаються протягом усього інноваційного циклу: від створення об'єкта інтелектуального результату, оформлення його як об'єкта права інтелектуальної власності (або збереженні в режимі ноу-хау) до впровадження останнього як інновації у виробничу сферу.

Вузький підхід ґрунтується на виділенні тільки тих договірних форм, які опосередковують інноваційну діяльність (інноваційний цикл як частину науково-технічного циклу), що як процес бере свій початок із моменту вжиття заходів для доопрацювання об'єктів права інтелектуальної власності до стану інноваційного продукту, придатного для впровадження⁶¹⁹. Тим самим стадія створення об'єкта права інтелектуальної власності залишається поза межами інноваційного циклу.

З огляду на вищенаведене пропонуємо договори, які безпосередньо пов'язані зі створенням інноваційних об'єктів та їх передачею, характеризувати як договори інноваційного типу. До цих договорів за критерієм результату слід віднести договір на створення інноваційного продукту, договір на створення інноваційної розробки, договір на передачу інноваційного продукту (інноваційної розробки). Усі ж інші договори інноваційного характеру, які опосередковують інноваційний цикл, пропонується відносити до супутніх або допоміжних договорів. Це окремі договори про надання послуг, виконання робіт, договори щодо розпорядження правами інтелектуальної власності тощо, а саме договори: 1) на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт; 2) довірчого управління майновими правами

⁶¹⁹ Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ФІНН, 2008. – 424 с.

інтелектуальної власності; 3) про надання послуг зі сертифікації якості інноваційних об'єктів та інноваційної продукції; 4) про надання патентно-ліцензійних послуг; 5) страхування інноваційних ризиків (страхування ризиків, пов'язаних зі створенням та використанням об'єкта права інтелектуальної власності); 6) інформаційного пошуку (в т.ч. патентно-інформаційного пошуку); 7) про надання послуг з оцінки інтелектуальних прав на інноваційний продукт (його складові) та інноваційні об'єкти. Безумовно, цей перелік не може бути визнаний вичерпним.

З огляду на те, що головною системоутвірною ознакою, яка дозволяє виділити договори інноваційного характеру, є зв'язаність дій учасників інноваційного процесу інноваційним циклом, що складається із стадій, кожна з яких знаходить свій прояв у тому чи іншому з різновидів таких договорів, спробуємо запропонувати свій механізм опосередкування договірними зобов'язаннями всього циклу робіт – від пошуку нових знань до їх практичного застосування в процесі створення нових виробів і технологій, безпосередньо призначених для промислового впровадження, але спочатку спробуємо дати правову характеристику таких зобов'язань на стадії розробки інноваційного об'єкта.

Ураховуючи, що існує інноваційний процес із повним і неповним інноваційними циклами, спочатку піддамо аналізу договірні зобов'язання, які виникають на стадії розробки інноваційного об'єкта при повному інноваційному циклі відповідно до чинного законодавства.

Існування інноваційного процесу з повним і неповним інноваційним циклом пов'язано з тією роллю, яку відіграють науково-дослідні або дослідно-конструкторські та технологічні роботи (далі – НДДКТР) в існуванні суб'єкта господарювання як учасника ринку. В економічній літературі виділяють декілька стратегій НДДКТР: наступальну, яка пов'язана з розробкою нових продуктів і технологій; захисну, що пов'язана з покращенням якісних показників продуктів і технологій; змішану, яка поєднує наступальну і захисну стратегії, а також стратегію ліцензування, яке

здійснюється в межах договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір). Застосування ліцензування пояснюється тим, що навіть великі суб'єкти господарювання не можуть створити повного фронту НДДКТР, а для малих – ліцензування може бути підтримуючою стратегією, оскільки їм важко вирішувати впровадження великих інновацій.

Безумовно, вибір стратегії залежить від ринкового положення суб'єкта господарювання – виробника тієї чи іншої продукції, його конкурентного статусу, стадії життєвого циклу галузі, а також характеру портфеля стратегічних зон інвестування (для диверсифікованих суб'єктів господарювання, тобто таких, які випускають продукцію, що знаходиться на різних стадіях своїх життєвих циклів і ринкові позиції яких теж різні).

Уважаємо, що саме застосування ліцензування суб'єктом господарювання перетворює інноваційний цикл із повного на неповний, оскільки етап розробки об'єкта права інтелектуальної власності залишається поза його межами.

4.2. Договір на створення (передачу) інноваційного продукту

При повному інноваційному циклі створення інноваційних об'єктів (інноваційного продукту або інноваційної розробки) опосередковується такими договорами: договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт (далі – договір НДДКТР); не врегульованим на рівні закону, але тим, що пропонується нами, – договором на створення інноваційного продукту (інноваційної розробки); договорами про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, невичерпний перелік яких закріплено в ст. 1107 ЦК України, договорами про надання різноманітних послуг у сфері патентно-ліцензійної діяльності, зокрема, послуг з інформаційного пошуку, експертизи, реєстрації, маркетингу, а також договором про передачу «ноу-хау».